

**Vilniaus
universitetas**

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOLOGIJOS FAKULTETAS
BALTIJOS KALBŲ IR KULTŪRŲ INSTITUTAS
SKANDINAVISTIKOS CENTRAS

Diana Pratapaitytė

Metamorfozė Franco Kafkos „Metamorfozėje“ ir Leenos Krohn „Tainarone“

Bakalauro baigiamasis darbas

Vadovė: Doc., Dr. Jūratė Levina

2024

Vilnius

Anotacija

Šiame darbe analizuojama metamorfozė kaip literatūrinis reiškiny, kuris apima fizines ir sielos transformacijas. Remiantis Ovidijaus poema „Metamorfozės“ ir kitais moksliniais darbais, gilinamasi į metamorfozės temą Franco Kafkos „Metamorfozėje“ ir Leenos Krohn „Tainarone“. Lyginant Gregorą Zamsą ir laiškų autorę, siekiama išsiaiškinti skirtingus transformacijos iš žmogaus į vabzdį aspektus: kūno, sielos, kalbos ir priklausymo bendruomenei pokyčius. Analizėje išryškėja nebaigta metamorfozė Gregoro atveju, kontrastuojanti su pilna laiškų autorės metamorfoze. Šis tyrimas reikšmingas aiškinantis metamorfozės iš žmogaus į vabzdį mechanizmus skirtinguose kūriniuose.

Raktiniai žodžiai: *metamorfozė, Francas Kafka, Leena Krohn, Tainaronas, Ovidijus, kūnas, siela.*

Turinys

Anotacija.....	2
1. Įvadas	4
2. Metamorfozės samprata	5
2.1. Kūno metamorfozė	6
2.2. Sielos reikšmė metamorfozėje.....	7
3. Franco Kafkos „Metamorfozė“	10
3.1. Kūniška Gregoro metamorfozė	10
3.2. Vidinė metamorfozė: žmogiška siela ir vabališki jos bruožai	12
3.3. Kalba ir supratimas.....	15
3.4. Kitų metamorfozės	16
4. Leenos Krohn „Tainaronas“	17
4.1. Kūniška laiškų autorės metamorfozė.....	17
4.2. Vidinė metamorfozė: vabzdžiška siela ir žmogiški jos likučiai	19
4.3. Komunikacija ir bendrumas.....	21
4.4. Kitų metamorfozės	23
5. Išvados.....	23
Šaltiniai.....	26
Literatūra	26
Yhteenveto.....	27

1. Įvadas

Metamorfozės sąvoką senovės graikų kalboje sudaro du dėmenys: *metá* - „tarp, po“ ir *morphé* - „forma“ ir įprastai ji reiškia organizmo formos transformaciją. Nors metamorfozė nėra literatūros teorijos ar metodo terminas, autoriai plačiai ją naudoja savo kūkiniuose jau daugelį amžių. Pasirinkimą analizuoti metamorfozę lėmė noras suprasti, kodėl šis fenomenas išlieka aktualus jau šitiek laiko, ir taip pat iš arčiau pamatyti, kas yra šis mįslingas reiškinys, kurio niekam iki galo nepavyksta išnarplioti. Šiuo darbo tikslas yra pamatyti metamorfozės veikimo principus ir mechanizmus dviejuose kūkiniuose, bet pačios metamorfozės paslapties įminti nesiekama.

Šiame darbe nagrinėjami du kūriniai – 1912 m. austrų rašytojo Franco Kafkos novelė „Metamorfozė“ ir 1985 m. suomių rašytojos Leenos Krohn epistolinis pasakojimas „Tainaronas“. Abiejų kūrinių veikėjai patiria metamorfozes – šis pokytis ir tai, kaip jis pateikimas, yra šio darbo tyrimo objektai. Analizėse nagrinėjami metamorfozės aspektas, siekiant atsakyti į šiuos klausimus:

- 1) Kaip metamorfozės pasireiškia dviejuose skirtinguose kūkiniuose?
- 2) Kokie yra šių metamorfozių skirtumai ir panašumai?

Kafkos „Metamorfozė“ šiam darbui pasirinktas kaip kanoninis XX a. Vakarų literatūros kūrinys. Harry Steinhauer (1983) teigia, kad Kafka turėjo didesnę įtaką literatūrinei visuomenei nei bet kuris kitas XX a. rašytojas (391). Walter Sokel (1964) rašo, kad Kafkos meno prigimtis yra labai dviprasmiška ir dėl to jokiomis analizėmis neįmanoma pilnai suvokti daugialypės jo kūrybos. Tokius bandymus Sokel laiko žingsniais į priekį link Kafkos „paslapties“ išaiškinimo, tačiau jos esmė iki galo gali būti ir neatskleista (204). Toks Kafkos paslaptingumas yra teigiama savybė buvusioms ir būsimoms analizėms, nes leidžia analizuoti jo darbus iš skirtingų perspektyvų. Jo novelės „Metamorfozė“ pagrindinis veikėjas Gregoras Zamsa vieną rytą pabunda didžiulio vabalo kūne. Novelėje kruopščiai parodoma Gregoro fizinės ir vidinės tapatybės skirtis, ir tai, kaip jis bando įveikti savo naują nužmogintą fizinę bei vidinę būsenas. Trečiojo asmens pasakojimu nagrinėjamas ne tik tiesioginis Gregoro metamorfozės poveikis jo paties savijautai, bet ir jo pasikeitimo pasekmės šeimos dinamikai.

Apžvelgiant Leenos Krohn kūrybą, galima teigti, kad joje nėra aiškios ribos tarp vaizduotės ir realybės (Andrew Nestingen 2004: 234). Dažniausiai vertinama kaip postmodernistė, kūryboje ji plačiai nagrinėja etinius klausimus. Nors savo kūkiniuose Krohn metamorfozės motyvo tiesiogiai nenaudoja, jos požiūriu net išgalvotuose scenarijuose kiekvienas individas susideda iš proto ir kūno

(Nestingen 2004: 235). Šis dualumas yra svarbi dalis Krohn istorijų, o „Tainarone“ tai atskleidžiama ypač detaliai, ir skirtumas tarp kūno bei proto leidžia atpažinti besikeičiančius subjektus jos kūryboje.

Iš pirmo žvilgsnio Krohn knyga neturi nieko bendro su klasika tapusia Kafkos novele. Knyga sudaryta iš trisdešimties laiškų, kuriuose laiškų autorius pasakoja apie naująjį savo gyvenimą vabalų mieste. Priešingai nei Kafkos „Metamorfozėje“, „Tainarone“ istorija pasakojama pirmuoju asmeniu ir, skirtingai nei Gregoro atveju, pati metamorfozė tiesiogiai nėra įvardijama. Kafka naudoja metamorfozės modelį, labiau primenantį Ovidijaus mitus – Kafka tiesiogiai pasako, kad žmogus virto vabzdžiu, o Krohn istorijoje metamorfozė atsiskleidžia tik atpažinus jos požymius ir savybes.

Šiai analizei pasirinktas lyginamasis metodas. Pirmiausia analizuotas Gregoro Zamsos atvejis. Tekstas analizei skaitytas iš lietuviško Teodoro Četrausko vertimo iš rinkinio *Procesas*. Randamos sielos ir kūno savybės, pagal kurias atitinkamai atpažįstami žmogus arba vabalas. Tuo siekiama išsiaiškinti kaip metamorfozė paveikė individą. Vėliau analogiškai elgtasi su Krohn istorija – laiškuose ieškota savybių, kurios rodytų žmogiškas arba vabališkas fizines bei sielos savybes. Analizei naudotas originalas suomių kalba. Citatos verstos specialiai šiam darbui, šalia nurodant originalą, nes lietuviško vertimo nėra.

2. Metamorfozės samprata

Metamorfozė jau daug amžių yra plačiai naudojama literatūrinė priemonė, kuria siekiama įvairių tikslų ir kurios samprata neapsiriboja vieninteliu apibrėžimu. Analizuojant kūrinius, kurie pasakoja apie metamorfozę, galima atpažinti pasikartojančius dėsningumus ir savybes, tačiau ne griežtas taisykles. Svarbu ir tai, kad literatūrinės metamorfozės yra labai įvairios ir kiekviename kūrinyje gali pasireikšti skirtingai. Irving Massey (1976), aptardamas bendrą siekį suprasti metamorfozes, sako, kad kuo daugiau yra bandoma suprasti atskirus metamorfozės atvejus, tuo labiau individualūs jie atrodo (3). Todėl griežtai apibrėžti, kas yra metamorfozė, arba teigti, kad ją naudodami autoriai siekia to paties tikslo, būtų šio literatūrinio reiškinių nuvertinimas. Metamorfozės, nors ir vaizduojančios tą patį dalyką – pokytį – tai daro skirtingais būdais ir tikslais. David Gallagher (2009) apie metamorfozę sako, kad tai yra itin paplitęs konceptas pasaulio literatūroje:

Skaitytojas iš karto atpažįsta metamorfinius vaizdinius tekste, nesvarbu, ar jis atpažįsta Ovidijų, ar legendas iš pasakų pasakojimo tradicijos, todėl autorius gali įterpti šią transformaciją, kurią vėliau skaitytojas lengvai priima pagal savo patirtį, susijusią su šiuo fenomenu. <...> Metamorfozė yra galinga ir universali sąvoka, kurią galima naudoti beveik neišmatuojamu skaičiumi būdų skirtinguose kontekstuose, siekiant įvairių

efektų, ir ji buvo pritaikyta skirtingiems literatūros stiliams ir žanrams pradedant Ovidijaus „Metamorfozėmis“ (11)¹

Tačiau Andrew Feldherr (2010) rašo, jog užuot vertinus bet kurios metamorfozės teorijos sėkmę pagal tai, kiek pavyzdžių jai tinka, labiausiai verta pabrėžti tai, kad metamorfozė yra kažkas, kas reikalauja nuolatinio įsivaizdavimo iš naujo (35).

Vienas pirmųjų autorių aprašančių metamorfozę, buvo senovės romėnų poetas Publijus Ovidijus Nazonas, daręs įtaką klasikinės antikos autoriams ir poklasikinei Vakarų tradicijai (*The Cambridge Companion to Ovid* 2002: xvi). Tiesiogiai ar netiesiogiai, sąmoningai ar per išplėstinę tradiciją, rašytojai linksta prie Ovidijaus darbų, kalbančių apie metamorfinį pokytį (Gallagher 2009: 12). Karl Galinsky (1975) knygoje „Ovid's Metamorphoses. An introduction to the Basic Aspects“, aptardamas garsųjį kūrinį „Metamorfozės“ (8 AD), sako, kad Ovidijus naudoja metamorfozę kaip veikimo principą, o ne kaip teminį elementą (42): kad metamorfozė gali būti naudojama kaip įrankis kitoms prasmėms išreikšti. Tai patvirtina ir tai, kad metamorfozė neapsiriboja vien tik pavyzdžiui mokslinė fantastika ar siaubo istorijomis ir yra naudojama įvairiuose pasakojimuose skirtinguose laikmečiuose. Kodėl Ovidijus ir daugelis kitų rašytojų pasirinko metamorfozę kaip pasakojimo būdą, galima suprasti apsibrėžus kelias esminės metamorfozės savybes.

2.1. Kūno metamorfozė

Stoikas filosofas Poseidonijas (135-51m. per. m. e.) teigė, kad yra dvi žmogaus egzistencijos dalys: viena kūniška ir materialinė, kita yra jo charakteris ir nemateriali dispozicija, o tikroji yra ta, kuri slypi už žmogiškosios išvaizdos (Galinsky 1975: 47). Šia idėja pasinaudojo ir Ovidijus. Jo „Metamorfozėse“ pateikiama daugiau nei 200 skirtingų transformacijų, kuriose kelios savybės nuolatos atsikartoja. Pirmoji yra kintantys fiziniai kūnai, o antroji yra tam tikros nekintančios vidinės savybės. Ovidijus dar pačiame pirmame „Metamorfozių“ sakinyje rašo: „Širdį man traukia giedot, kaip naujus pavidalus gavo žemiški kūnai“ (vert. Antanas Dambrauskas, 1990). Jis kalba apie kūnus paverstais į naujas formas, tuo patvirtindamas, kad metamorfozės metu fizinės savybės yra tai, kas keičiasi. Taip pat tai rodo, kad veikėjus jis laiko dualiais, nes fiziniai pavidalai ir vidiniai charakteriai pokyčio metu yra atskiriami. Ovidijaus istorijose apie Arachnę, kurią deivė Atėnė pavertė voru pirmtake, pasakojama apie tai, kaip ji išsaugojo brangiausią savo savybę – gebėjimą verpti – tačiau fizinis kūnas buvo pakeistas neatpažįstamai. Kalbėdamas apie Ovidijaus metamorfozes Galinsky

¹ Versta šio darbo autorės

(1975) teigia, kad žmogui verčiantis į kažką kitą, pavyzdžiui augalą, akmenį, gyvūną, pačios transformacijos faktas dažnai nėra svarbus, bet turi svarbią reikšmę, nes parodo tam tikrą subjekto bruožą, kuris nekinta ir yra esminis kūrinio plotmėje (45). Ovidijaus mituose metamorfozė naudojama kūno pokyčiams iš žmogaus į tai, ką geriausiai atspindi charakterio savybės: „[Ovidijus] dažnai stengiasi atkreipti dėmesį į nekintančią esmę, glūdinčią po kintančiomis formomis ir pavidalais“ (Galinsky 1975: 44). Tai, kad metamorfozė keičia kūną, o vidinės savybės išlieka įrodo tai, kad individas yra sudarytas iš dviejų atskiriamų dalių, o pati metamorfozė gali būti įrankis asmenybei išreikšti geriausiai tam tinkančioje fizinėje būsenoje.

2.2. Sielos reikšmė metamorfozėje

Besikeičiant metamorfozės veikiamiems kūnams, kas nors seno visada lieka ir po pokyčio. Dažniausiu atveju tai yra vidinės savybės, kurios gali būti vadinamos įvairiai: charakteriu, esybe, savastimi ir pan. Šiame darbe visa tai, kas nėra fizinis kūnas, bus vadinama siela. Caroline Walker Bynum (1998) sako, jog pats žodis „metamorfozė“, savyje talpinantis kūną (*morphē*), yra ribotas, nes tai gali reikšti ne tik individus pakeičiančius savo kūnus, bet ir moralinį augimą ar nuosmukį, prigimties atskleidimą (992). Metamorfozė tokiu atveju yra būdas parodyti skirtį tarp to, kas yra kūnas ir siela, bei to, kas yra žmogiška ir nežmogiška. Mikkonen (1996), analizuodamas metamorfozės tikslus, sako, jog literatūrinė metamorfozė išbando personažo ribas ir taip pat parodo tikrąjį kūrinio subjektą (309). Pavyzdžiui, Ovidijaus mite apie medžiotoją Akteoną pastarasis deivės Dianos yra paverčiamas į elnią. Tačiau toks teiginys yra teisingas tik iš dalies: jis įgauna elnio kūną, tačiau nefizinis jo būvis lieka žmogiškas: „Dar suvaitos, bet balso nėra ir ašaros gailios/ Jam neberieda skruostais, tik protas liko pirmykštis“ (Ovidijus, 56). Skaitytojo akimis Akteonas nepraranda savo žmogiškumo, nes pasaulį supranta lygiai taip pat kaip ir prieš pokytį. Siela tokiu atveju nepakinta, tad metamorfozės rezultatas egzistuoja kaip tam tikras tarpinis variantas tarp mums žinomos žmogiškos egzistencijos ir kažko kito. Marina Warner (1946) sako, jog Ovidijaus metamorfozės iš dalies priklauso Pitagoro doktrinai, kuri teigia, kad siela yra subjekto esmė ir kad ji migruoja tarp kūnų (3). Galinsky (1975) tam pritaria ir prideda, kad žmogaus siela nėra priskiriama bet kokiam kūnui be jokios tvarkos, bet priešingai – siela ir kūnas suderinami pagal tai, kokios charakterio savybės yra pagrindinės (48). Pats Ovidijus XV-oje giesmėje naudodamasis Pitagoru kaip veikėju sako:

Siela neturi mirties, tik palieka būstą ankstesnį

Ir į naujus namus iškeliauja toliau ten gyventi.

<...>

Viskas vien kinta ir nieks nepražūsta. Dvasia gi iš šičia

Eina į ten, o iš ten į čionai, į kūną bet kokį,
Ir iš laukinio žvėries ji pereina kartais į žmogų,
Ogi mūsiškė žvėrin, tik niekad, niekad nenyksta.
Lygiai kaip vaškui lengvai vis naują pavidalą duodi:
Jis nebe toks, koks buvo pirmiau, nebe taip jau išrodo,
Nors jis visai tas pats: taip lygiai, sakau aš, ir siela
Lieka visad ta pati, bet kelias į kūnus kitokius (Ovidijus: 317).

Skirtumas tarp Pitagoro doktrinos apie sielą ir pačios metamorfozės yra tai, kad metamorfozei nėra reikalinga mirtis, ir kad siela nėra perkeliama iš kūno į kūną, bet pakeičiamas jau turimas fizinis pavidalas (Galinsky 1975: 48). Jei metamorfozė reikštų mirtį arba jei jos metu kūnas nebūtų atskiriamas nuo sielos, pokytis netektų prasmės. Jei Ovidijaus transformacijos rezultatas nebūtų vien groteskiškas pasikeitimas iš žmogaus į gyvūną ar kokį kitą objektą, jo mitai taptų paviršutiniški arba išvis neegzistuoti, nes esminiai „Metamorfozių“ motyvai yra tai, kad kiekvienoje istorijoje kas nors nepakinta. Alesandro Perutelli (2018) šį nekintamumą pavadina „atminties elementu“ (*remembrance element*) ir aiškina, kad tai nėra prisiminimas tiesiogine ta žodžio prasme, bet tai labiau savybė ar jausmas, kurį žmogus turėjo prieš metamorfozę (62).

Analizuojant Ovidijų, padėjusį pamatą metamorfozės naudojimui, ir vėliau visus kitus autorius, galima įvardinti du skirtingus metamorfozės katalizatorius. Pirmasis yra tai, kad metamorfozę sukelia koks nors išorinis veiksnys, dažniausiai tai yra kokia nors dieviška galia, kaip tai vyksta ankščiau minėtame Akteono mite. Jo metamorfozę sukelia deivė ir naudoja tai kaip bausmę. Tokį žmogaus pavertimo į gyvūną motyvą aiškina Gallagher (2009). Jis teigia, kad gyvuliški instinktai kyla kiekvienam žmogui, tačiau žmogus nuo gyvūno skiriasi tuo, kad geba tuos instinktus suvaldyti (36). Tokiu atveju žmogus, kuris tiesiogine prasme įgauna gyvūno pavidalą, o kartu su juo – ir stipresnius instinktus kurių suvaldyti nesugeba, yra nužeminamas ir taip paveikiami jo moraliniai įsitikinimai. Metamorfozė tampa savotiška tremtimi, atskirtimi nuo žmogiškosios visuomenės. Vis dar jaučiant žmogiškus jausmus ir moralines vertybes, kitaip tariant, išlaikant žmogišką sielą, toks pokytis yra tikra bausmė. Perutelli (2018) taip pat prideda, kad naujoje formoje paliekamos ne visos ir ne atsitiktinės savybės – įgauta forma atspindi priežastį už kurią buvo įvykdyta metamorfozė (62). Arachnės atvejis, kai deivė Atėnė pavertė ją pirmuoju voru, yra puikus pavyzdys – besigyvusi savo gebėjimu austi geriau nei deivė, ji buvo pasmerkta tai daryti amžinai.

Kitoks katalizatorius yra vidinės individo būsenos. Franco Kafkos novelėje „Metamorfozė“ nėra jokios dievybės ar kitos išorinės jėgos, kuri bausdama istorijos veikėją paverstų vabalu. Tokios metamorfozės gali būti laikomos tam tikrų vidinių išgyvenimų padariniais. Gallagher (2009) sako,

kad autoriai nuolat naudoja metamorfozę išreikšti kokiai nors krizei – moralinei, religinei, kultūrinei, egzistencinei subjekto arba psichologinei protagonisto krizei (417). Tokioms metamorfozėms reikalingos gilesnės analizės, nes jų priežastis nėra aiškiai įvardijama, ji tiesiogiai nenurodoma. Jennifer Waelti-Walters (1982) apie tai sako:

Transformacijos momentas įvyksta tada, kai situacija, kurioje atsidūrė personažas, nebegali būti toliau plėtojama ta kryptimi, kuria ji juda. Tai paskutinis bandymas išsigelbėti ir gali būti desperatiškas priešinimosi [kokiai nors situacijai] gestas arba posūkis tiesos atskleidimo link. Abiem atvejais jis tarnauja kaip pareiškimas, kad situacija tapo nepakeliama ir ją galima pakeisti tik pakeitus būseną, kuri bent jau vienu požiūriu reiškia formos pasikeitimą (505).

Mikkonen (1996) tokį metamorfozių veikimą priskiria metaforiniam vaizdavimui – pasakyti tai, kas kitokiomis kalbos priemonėmis nepasakoma (311). Pagrindinius metaforos ir metamorfozės panašumus pateikia Stephanie Ann Frampton (2022): „<...> metamorfozė taip pat [kaip ir metafora] yra tarpiškumo, skirtingumo ir vienodumo kūrinys, kai vienas tampa kitu, bet kartu išlieka savimi“ (191). Gallagher (2009) tokią iš vidaus kylančią metamorfozę priskiria modernių autorių kūrybai, kai skaitytojui nėra pateikiamas grafinis, tiesioginis pokyčio aprašymas, kaip tai visuomet daroma Ovidijaus mituose (13). Pavyzdžiui, Arachnės metamorfozė į vorą ir kintantį jos kūną aprašyta detalai, o Kafka to nedaro – vieną rytą protagonistas tiesiog atsibunda vabalų kūne. Arachnės mite aiškiai suprantamas išorinis, bausmės motyvas, o Gregoro atveju konkreti priežastis nenurodoma. Leena Krohn vėliau analizuojamame „Tainarone“, subjektą ištinkančios metamorfozės apskritai neįvardija. Skaitytojas tai gali atpažinti tik per tam tikras pakitusias ar nepakitusias savybes, priimdamas arba ne metaforinius vaizdinius, o tai tuo pačiu metu apsunkina ir metamorfozės reikšmės ir paties kūrinio supratimą.

Kalbos vartojimas taip pat yra svarbus aspektas analizuojant metamorfozės ištiktus subjektus. Daugelyje Ovidijaus mitų, o taip pat ir šiuolaikinių kūrinių, kalbos netekimas yra vienas iš metamorfozės padarinių. Bendrai gebėjimas susikalbėti tarpusavyje atskiria skirtingas rūšis, o šio gebėjimo netekimas – individą nuo individo, taip apribodamas jo priklausymą bendruomenei. Tačiau Marion Gymnich ir Alexandre Segão Costa (2006) kalba apie tai, kad ypač šiuolaikinėje literatūroje, metamorfozė į gyvūną ne visada reiškia neigiamą dalyką, jei po pokyčio yra randama būdų būti bendrystėje (70). Ovidijaus XV-oje giesmėje Pitagoras sako:

Aišku, ir mes – visatos dalis, be to, ne vien kūnai
Esame, betgi ir sielos skrajūnės, tad galim išeiti
Kas į žvėrių laukinių namus, kas į gyvulio kūną.
Kūnus, kurie sugebės sau gauti gimdytojų sielą,

Brolių ar kito kieno, su kuo giminystė mus riša,
Ar apskritai žmonių, laikykim saugiais ir garbingais (325).

Tokia kalba sako, kad sielos buvimas skirtingose formose nėra neigiamas dalykas, jei ta forma nepavirsta priežastimi atskirčiai. Daugelyje Ovidijaus mitų į gyvūnus paversti personažai bando kalbėti, tačiau tai pavyksta padaryti vien naujai formai priklausančiu balsu. Mite apie Ijonę, kurią Jupiteris pavertė balta karve, jos tėvui dukrą atpažinti padeda tik tai, kad ši smėlyje kanopa parašo savo vardą. Pakitęs fizinis kūnas atskyrė ją nuo žmonių ir jie elgėsi su ja kaip su gyvuliu – laikė tvarte ir vedžiojo pririšę virve. Tačiau Ijonė, sugebėjusi iškomunikuoti savo nepakitusią sielą per rašytinę kalbą, vėl buvo laikoma sava, nors ir ne žmogui įprastame kūne.

Apibendrinant, metamorfozė gali būti fizinė arba vidinė, visiška arba dalinė, bet visų pirma ji turi būti esminė ir pasižymėti antgamtiniais, priežastiniais veiksniais ir pasekmėmis, kurios nepaklūsta įprastai gamtos nustatytai tvarkai (Elisabetta Leopardi 2021: 8). Analizuojant Franco Kafkos „Metamorfozę“ ir Leenos Krohn „Tainaroną“, ieškoma šių savybių, individualiai nagrinėjant tai, kaip metamorfozės veikia kūną bei sielą.

3. Franco Kafkos „Metamorfozė“

3.1. Kūniška Gregoro metamorfozė

Gregoro Zamzos fizinė transformacija įvardyta jau pirmajame pasakojimo sakinyje, kai jis praranda žmogišką išvaizdą ir virsta „baisingu vabalu“. Nepaisant šio iš pažiūros šokiruojančio pokyčio, Gregoras nėra sukrėstas ir tik trumpam susimąsto: „Kas man atsitiko?“ (249). Jis laiko šį pasikeitimą nemaloniu, bet pakenčiamu pokyčiu savo gyvenime, dėl to neišsigąsta ir nepanikuoja. Supratęs, kad jo kūnas nebėra įprastas kūnas, kuriuo jis gali be vargo naudotis, Gregoras nusimena, tačiau jis vis tiek nusprendžia tęsti įprastus darbus. Nors Gregoro nugara dabar kieta kaip kiautas, kūnas rudas ir segmentuotas, o galūnės virto daugybe mažų kojų, jis skiria savo vabalą primenantį kūną nuo sielos ir toliau galvoja apie žmogiškus dalykus: darbą, šeimą, ateitį. Jo judėjimo laisvė taip pat apribota: jis gali tik šiek tiek pakelti galvą, o jo bandymai lovoje pasisukti ant šono nesėkmingi – dėl išlenktos kūno formos jis vis grįžta į pradinę padėtį. Nors fizinė transformacija įvyksta staiga ir Gregoras ją suvokia, jis nesistengia išsiaiškinti ar suprasti, kodėl taip atsitiko, tarsi prilygindamas šią

metamorfozę ligai: „<...> žmogus visada manai, kad įveiksi ligą neatgulęs“ (258). Nepaisant viso to, Gregoras susitelkia į vieną žmogišką tikslą – atsikelti ir traukiniu vykti į darbą.

Gregoras nesijautė patogiai naujame kūne iš dalies dėl to, kad naudojosi juo pagal žmogiškus įpročius. Jo kambarys buvo pritaikytas žmonėms, įskaitant lovą, iš kurios jam buvo sunku išlipti. Jis ilgai svarstė, kaip garsiai jo nugara trenksis į grindis, o tai rodo, kad vabalo kūną jis suvokia, tik dar gerai nepažįsta, tačiau nugara „pasirodė elastingesnė, negu Gregoras manė“ (255). Čia jis pamažu ėmė suprasti ir atpažinti savo naujojo kūno galimybes ir poreikius. Dėl to Gregoras nebegrįžo ir nebemiegojo lovoje, bet ėmė ilsėtis kitose vietose, kurios buvo patogesnės naujajai vabališkai formai. Jam pasirodė, kad ankštos vietos, pavyzdžiui, erdvė po kanapa, yra patogesnės, ir „nors čia iš viršaus truputį spaudė nugarą ir negalėjo pakelti galvos, tuojau pasijuto geriau“ (267). Pirmoje novelės pusėje jis taip pat stengiasi būti stačias, kad ir kiek jam tai keltų nepatogumų ir net skausmo: „<...> nors ir labai sopėjo apatinę kūno dalį, [jis] nekreipė į tai dėmesio“ (259). Gregoras ne tik iš įpročio norėjo išlikti žmogaus padėtyje, bet apskritai nebuvo „pagalvojęs, kadgi pats nežino, ar sugebės vaikščioti“ turėdamas omenyje vertikalią žmogišką poziciją. Tačiau netrukus jis suprato, kad jo naujasis pavidalas nėra tinkamas vaikščioti stačiai. Nukritęs ant grindų „kaipmat pirmusyk tą rytą pasijuto gerai; kojytės rėmėsi į tvirtą pagrindą; Gregoras patenkintas pastebėjo, kad jos kuo puikiausiai klauso, stengiasi nešti ten, kur jis nori“ (263).

Kartu su fizine kūno metamorfoze pasikeitė ir Gregoro matymo perspektyva. Kalbėdamas apie savo kambarį, iš pradžių jis sako, kad yra „<...> kiek per mažoje žmogui kamaraitėje“ (249), jis mato aplinką iš žmogiškos perspektyvos, o vėliau, kai guli prisiglaudęs prie grindų, tas pats kambarys jam atrodo „aukštas ir tuščias“ (267). Po metamorfozės jis įgijo vabalo kūną ir didžiąją laiko dalį buvo horizontalioje padėtyje, todėl žmonių pasaulis ir jis pats jam atrodė daug didesnis. Kai tėvas vijo jį iš svetainės, Gregoras stebėjosi, kad tėvas „kojas kėlė neįprastai aukštai ir kokie didžiuliai jo aulinių batų padai“ (281), o kreipdamasis į motiną žiūrėjo į ją iš apačios (264). Gregoro metamorfozė reiškė ir naują, tamsesnę jo pasaulį: „Gatvės žibintai vietomis blyškiai švietė kambario lubas ir baldų viršų, tik apačioje pas Gregorą, buvo tamsu“ (266). Tai buvo ne tik išoriniai veiksmai, bet ir jis pats „<...> kartais likdavo tūnoti tamsiausiame savo kambario kampe“ (288).

Gregoro fizinę metamorfozę taip pat atspindi naujai atrasti kūniški poreikiai ir pasikeitę pojūčiai. Pirmieji jų pasireiškė kvapo receptoriai ir mitybos poreikiai. Gregorą lyg nesavanoriškai valdė jo kūnas: „Atsidūręs prie durų, suprato, kas jį tenai atviliojo – ogi maisto kvapas“ (266). Kuomet sesuo atnešė dubenį pieno su baltos duonos gabaliukais, jis panardino visą savo galvą, nes buvo ne tik išalkęs, bet ir „<...> paprastai su malonumu jį gerdavo“ (266), tačiau šį kartą pienas jam nepatiko

ir „<...> Gregoras beveik su pasibjaurėjimu nusigręžė nuo dubens“ (266). Jo žmogiškuosius pomėgius užgožė nauji skonio receptoriai. Kuomet sesuo atnešė naujo maisto, tarp kurių buvo senų, apipuvusių daržovių bei kitų maisto likučių, Gregorą „kojytės kaipmat nunešė prie valgio“ (268), lyg jis pats neturėtų pasirinkimo, ir jis pirmiausia puolė prie sūrio, kurį dar prieš kelias dienas pats apskelbė nevalgomu (268). Vabalo kūnas ėmė diktuoti naujus poreikius.

Stiprėjant vieniems pokyčiams, kiti ėmė silpnėti. Vienas iš tokių pavyzdžių yra prastėjantis Gregoro regėjimas. Metamorfozės rytą jis dar gebėjo išvelgti kitoje gatvės pusėje esančios ligoninės pastato detales bei didelius, atskirai krentančius lietaus lašus. Praėjus kuriam laikui, jis „<...> vis neaiškiau matė net panosėje esančius daiktus; priešais stūksančios, ankščiau tokios įgrisusios ligoninės dabar išvis nebematė“ (273).

3.2. Vidinė metamorfozė: žmogiška siela ir vabališki jos bruožai

Metamorfozė ištinka ne tik Gregoro kūną, bet ir sielą. Kartu su fizinėmis vabalo savybėmis ir kūniškais poreikiais atsirado ir tai, kas nebūdinga žmogaus sielai – pavyzdžiui, tai, kad tas pats kambarys, kuriame jis gyveno penkerius metus, dabar jį baugino ir jis „niekaip nesuprato, iš kur ta baimė“ (267). Ši baimė jam buvo neatpažįstama, nes kilo iš naujo, vabališko jo pavidalo. Taip pat jis greit išsiugdė ir vabališkų įpročių bei pomėgių, kurie niekaip nebūdingi žmogui:

Ypač jam patiko laikytis ant lubų; tai buvo kas kita, negu gulėti ant žemės; čia kvėpuoti lengviau; kūnas maloniai virpėjo; ir, apimtas beveik palaimingos ramybės, kurią jusedavo tenai viršuje, jis kartais, savo paties nuostaba, pasileisdavo ir šlepteldavo ant grindų (275).

Tokie jausmai užsiimant nežmogiška veikla rodo Gregoro vabališkos sielos ryškėjimą ir norą siekti atitinkamų malonumų. Be to, tie nauji įpročiai stebino jį patį, o tai rodo, jog vienu metu jis galvojo ir vabalo, ir žmogaus mintimis.

Kai Gregoras ėmė vis daugiau ropinėti sienomis ir lubomis, po savęs jis palikdavo klijų ir sesuo, tai pastebėjusi, nusprendė ištuštinti jo kambarį, suteikdama daugiau erdvės. Gregorui klausantis tokios idėjos, ryškėjo vabališka jo siela: „<...> nes kaip kitaip paaiškinti, kodėl norėjo, kad kambaryje nebeliktų baldų. Nejau iš tiesų jam patiks, jei <...> kambarys virs urvu, kur galės visur netrukdomas ropinėti“ (276). Šis sesers sprendimas, nors ir praktiškas, taip pat simboliškai pašalino likusius žmogiškosios Gregoro praeities pėdsakus, nes baldai, kuriais naudotis galėjo tik žmogus, reiškė jo ankstesnio gyvenimo normalumą ir žmogiškumą. Tačiau Gregoro vabališka siela nebuvo vientisa, nes ją vis pertraukdavo žmogiškos mintys ar jausmai. Kai jo kambarys pavirto nevalomu

sandėliuku ir į jį buvo nešami įvairūs rakandai, Gregoras „<...> iš pradžių ropinėjo per juos nenorom, <...> paskui su vis didesniu malonumu, nors po to jausdavosi mirtinai pavargęs ir liūdnas vėl tūnodavo valandų valandas“ (288). Šis malonumo ir liūdesio ciklas atspindi nuolatinį konfliktą tarp jo vabalo kūno ir žmogaus sielos – dvilypumą, kurį Gregoras stengiasi suderinti. Negalėdamas visiškai priklausyti nė vienam iš šių pasaulių, jis blaškosi, fiziškai prisitaikydamas prie aplinkos, o psichologiškai ilgėdamasis negrįžtamai prarastų žmogiškų ryšių ir patogumų. Vabalo sielai klestėti trukdo žmogiškoji Gregoro dalis.

Didžiąją dalį pasakojimo Gregoro siela buvo labiau žmogiška nei vabališka. Jis laiko save žmogumi, o tai, kad nebėra žmogiškame kūne, laiko tik nesusipratimu, o ne amžinu pokyčiu: „Gal man dar reikia nusnūsti ir pamiršti visas tas kvailystes“ (249), jis netiki, kad toks įvykis gali būti tiesa ir gulėdamas tikisi, kad: „<...> visiškai tylą galbūt padės grįžti suprantamon ir įpraston tikrovėn“ (254). Jis regi prieš save daugybę kojų ir rudą pilvą bei jaučia šio naujo kūno ribotumą, tačiau negalvoja, kad nuo to jo gyvenimas turėtų pasikeisti: „<...> dabar jau laikas keltis, nes traukinys išvažiuoja penktą“ (250). Jis nesistebi vabališka forma ir svarsto, ar tai nėra tik blogas sapnas, ir pats kalba apie save kaip apie žmogų: „Taip anksti keldamasis <...> visai iškvaišti. Žmogui reikia išsimiegoti“ (250). Tuomet jis nusprendžia, kad pirmiausia reikia ramiai, niekieno netrukdomam, atsikelti, apsirengti ir papusryčiauti, ką įprastai darė iki šio ryto. Ir nors bandydamas išsiropšti iš lovos jis naudoja savo vabalo kūną, kurio dar negeba kontroliuoti, Gregoras nei karto savęs nepavadina vabalu ir nepamano, kad jis ne tik negalės vykti į darbą, bet apskritai negalės elgtis taip, kaip elgėsi būdamas žmogiškame kūne. Priešingai – jis laikė vabalo kūną lyg atskiru, savavališku aspektu: „<...> pamatė savo kojeles dar pasiūčiau tarpusavy pešantis, ir niekaip nesuvokė, kaip jas sutvarkyti ir sutramdyti“ (253). Taip pat save nuo kūno atskiria ir tada, kai svarsto paprašyti tėvo ir tarnaitės pagalbos iškelti jį iš lovos: „jis apsiverstų ant grindų, kur jo kojytės, reikia tikėtis, susiprastų ką turi daryti“ (254). Kojytės, kurių pradžioje Gregoras negeba valdyti, yra lyg atskiras objektas, nesusipratimas, kurios veikia atskiria nuo jo likusio kūno: „[Gregoras] tiesiog nustėro, o jo kojytės ėmė dar pasiūčiau kirbėti“ (255).

Nepaisant naujojo kūno, Gregoras mąsto taip, kaip mąstė iki metamorfozės, prisiima tas pačias atsakomybes ir jaučia žmogiškus jausmus, tokius kaip rūpestis, gėda, atsakomybė. Naujojo kūno keliami nepatogumai ir suvaržymai tik dar labiau priverčia jį galvoti apie tai, ko jis, kaip žmogus, nekenčia: savo darbo, šefo, tėvų skolos. Jis toliau galvoja, kad padirbęs dar penkerius metus galės viską mesti ir gyventi vien dėl savęs, visiškai nesvarstydamas, kad fiziškai į darbą eiti jis nebegali. Tokie ateities planai, taip pat ir nenunykusį vaizduotė yra Gregoro žmogiškos sielos

požymiai. Prokuristui atėjus į Zamzų namus ieškoti Gregoro, šis įsivaizduoja: „<...> ar negalėtų prokuristui kada nors kažkas panašaus nutikti kaip dabar jam; ir priėjo prie išvados, kad galėtų, kodėl ne“ (255). Šis epizodas rodo ir tai, kad pats Gregoras supranta savo situaciją (*kažkas panašaus*), tačiau neišsigąsta ir tuo metu nelaiko savo metamorfozės galutiniu gyvenimo nuosprendžiu, vadovaujasi žmogiška patirtimi, o ne gyvuliškais instinktais: „<...> nepamiršo, kad ramūs ir apgalvoti veiksmai visada geriau už nevilties protrūkius“ (253). Taip pat sakoma ir tai, kad Gregoras dažnai sėdi prie lango „<...> galbūt vien iš įpratimo, minėdamas, kaip gera būdavo ankščiau žiūrėti pro langą“ (273), o tai rodo, kad jis prisimena žmogiškus įpročius ir kad kūniška metamorfozė buvo itin stipri, tačiau ne absoliuti.

Stipriausias iš Gregorui išlikusių žmogiškų jausmų yra atsakomybės jausmas. Tai, kad nebegali dirbti ir prisiimti finansinės šeimos atsakomybės, dabar nedavė jam ramybės, ir kai jis išgirdavo šeimos narių pokalbius apie tai, kad „kam nors reikės dirbti, <...> jam pasidarydavo karšta iš gėdos ir liūdesio“ (273). Jis taip pat jautėsi nemaloniai dėl to, kad sesuo su tokiu dideliu entuziazmu ėmėsi jo prižiūrėtojos vaidmens ir jei „<...> būtų bent galėjęs <...> už viską jai padėkoti, jam būtų buvę daug lengviau, o dabar dėl jos paslaugumo jis net kentėjo“ (273). Gregorą šiek tiek džiugino tai, kad tėvas atskleidė motinai ir seseriai, jog po bankroto jam dar buvę likę šiek tiek pinigų, taigi, Gregoro suvokimu, šeima dar kurį laiką turės resursų išgyventi.

Gregoras taip pat neapleido žmogiškas noras nepakenkti kitiems. Jis siekė apsaugoti sunkios sveikatos motiną nuo savo išvaizdos, nors ir labai norėjo ją pamatyti, tačiau „<...> tėvas su seseria ją vis atkalbinėjo, ir jis visiškai pritarė jų protingiems žodžiams“ (274). Jis suvokė, kad tik dar labiau išgąsdintą motiną, o tai vėliau ir atsitinka, ir pablogintą jos sveikatą. Kuomet motina vis dėlto atėjo į sūnaus kambarį, jis maršką, kuri buvo užtiesta ant kanapos visiškai pritraukė prie žemės tam, kad motina jo nepamatytų. „Jis šįkart net nežiūrėjo paslapčiom iš po jos; jam užteko to, kad motina pagaliau atėjo“ (276). Vien buvimas vienoje patalpoje su motina kėlė jam džiaugsmą, nepaisant to, kad negalėjo su ja nei pasimatyti, nei pasikalbėti. Vadovaudamasis žmogiška siela, jis rinkosi tai, kas geriau motinai, o ne jam pačiam. Gregoras išlaikė pagarbą tėvams ir jų gerovei, nepaisant to, kad šie vengė ir bijojo savo sūnaus. Jis nenustojo laikyti motinos ir tėvų savo artimaisiais ir toliau galvojo, kad „<...> vėl paims šeimos reikalus į savo rankas“ (285).

Gregoro požiūris į socialinę hierarchiją taip pat išliko nepakitęs net ir po to, kai jis virto vabalu. Tarnaitė, kuri padėjo namuose po nelaimės, kalbėjo su Gregoru kaip su gyvuliu, tokiu, kokį jį matė, nepaisant jo paties savęs suvokimo: „Eikš čionai, šūdvalalėli!“ arba „Jūs tiktai pažiūrėkit į tą šūdvalalėlį“ (286). Šie įžeidinėjimai, nors ir atspindėjo jos pačios požiūrį į jį kaip į mažiau nei

žmogų, labai paveikė Gregorą. Nepaisant pakitusios būsenos, Gregoras išlaikė orumo jausmą ir manė, kad „Geriau jau namiškiei tai tarnaitėi būtų liepę kasdien valyti jo kambarį, o ne įžeidinėti“ (286). Jis skiria save bei savo šeimą ir tarnaitę, nes mano, kad jo šeima neturėtų dirbti darbų, kurie priskiriami žemesnei klasei. Tačiau Gregoras atkreipė dėmesį į šeimos pastangas, kurias jie dėl jo darė, kad prisitaikytų prie finansinių sunkumų: „Jie darė viską, ko reikalauja pasaulis iš vargšų“ (284). Šie samprotavimai išryškina ne tik metamorfozės nepaveiktą Gregoro požiūrį į socialinę klasę, bet ir jo neblėstantį tapatybės ir orumo jausmą dehumanizacijos akivaizdoje. Nepaisant jo fizinio virsmo į būtybę, laikomą atstumiančia ir netekusia žmogiškumo, Gregoro savivoka išliko nepakitusi.

Gregoro žmogiška siela dar kartą pilnai atgijo tuomet, kai jis tūnojo tamsoje prieš mirtį. Išgąsdinęs nuomininkus ir savo šeimą, apmėtytas obuoliais ir išvytas į savo kambarį, gulėjo tamsoje ir jam vėl rodėsi keista, kad ligi šiol vaikščiojo plonomis vabališkomis kojytėmis. Jis vėl atranda skirtį tarp savo sielos ir kūno. Taip pat vėl pasijautė emociingas ir pats sau pripažino esantis našta artimiesiems: „Apie namiškius galvojo su gauduliu ir meile. Kad jam reikia išnykti, buvo net tvirčiau įsitikinęs negu sesuo“ (294). Jis norėjo palengvinti šeimai gyvenimą ir suvokė, kad kol jis bus gyvas, tol tai bus nelabai įmanoma. Gregoras pamatė, jog nei šeimai, nei sau jis nebegali padėti, ir svarsto apie savo paties egzistavimą šiame pasaulyje. Jo suvokimas apie buvimą našta yra žmogiškas bruožas, kontrastuojantis su jo vabzdžio pavidalu. Skirtingai nei vabzdžiai, kurie veikia daugiausia instinktu pagrindu, žmonės turi emocijų ir savirefleksijos gebėjimų. Gregoro sielvartas dėl emocinės, finansinės ir socialinės šeimos įtampos atspindi žmogiškąją, o ne vabališkąją jo pusę.

3.3. Kalba ir supratimas

Žmogiško kūno savybė, kuri liko po fizinės metamorfozės, yra gebėjimas produkuoti kalbą, t.y. fiziškai ištarti žodžius. Istorijos pradžioje Gregoras dar gebėjo pasakyti keletą žodžių, kiek suprantamų žmonėms, tačiau atsakydamas į motinos klausimą jis

<...> išsigando išgirdęs savo atsakymą. Balsas be abejonės buvo tas pats, bet sumišęs su nevalingu, tarsi iš pačios apačios sklindančiu gaudžiu piepsėjimu. Žodžiai tik iš pradžių atrodė aiškūs, o paskui tas piepsėjimas juos taip sudarkydavo, kad jau negalėdavai suprasti. (252)

Kad keliiasi, Gregoras atsakė motinai dar nepilnai pakitusiu balsu, ir ši jį suprato, „nes pasitenkino tokiu atsakymu ir nušlepsėjo šalin“ (252). Gregoras šį pokytį laikė vien tik smarkiu peršalimu, profesine komivojažierių liga, jis nesuvokė, jog jo kalba virsta nesuprantama žmonėms ir kad visos išorinės savybės tampa vabališkomis. Kuomet Gregoras bando paaiškinti prokuristui, kodėl pavėlavo

į darbą, jis išberia ilgą kalbą apie savo „negalavimą“, o šis klausia tėvų: „-Ar jūs supratote bent žodį? <...> Tai ne žmogaus balsas“ (259). Gregoro metamorfozė itin sustiprėja: „Jo žodžių kiti nebesuprato, o jam jie buvo aiškūs, aiškesni negu anksčiau, matyt, todėl, kad priprato ausis“ (259).

Nepaisant to, kad Gregoras pasikeitė kūniškai, įskaitant žodžių tarimą žmonėms suprantamu būdu, ir dėl to buvo atribotas nuo savo šeimos ir žmonių pasaulio, jis išsaugojo gebėjimą suprasti kalbą. Klausydamasis šeimos pokalbių, jis supranta jų prasmę lygiai taip pat, kaip iki metamorfozės, o tai rodo nepakitusį jo protą. Kartu su kalba jis supranta ir muziką. Po truputį nykstantis jo noras grįžti į ankstesnius vaidmenis ir normas suintensyvėjo prisimenant praeitį ir planus leisti Grėtę į muzikos konservatoriją. Kuomet Gregoras išgirdo jos griežimą violončele, jis stebisi lyg nubudęs iš savo vis labiau ryškėjančio vabališkumo: „Argi gyvulį būtų taip jaudinusi muzika?“ (290). Suviliotas muzikos jis išdrįso prišliaužti prie durų ir net iškišti galvą į svetainę, ko jau ilgą laiką nebuvo daręs, ir norėjo prieiti prie sesers bei paprašyti, kad ši „<...> ateitų su violončele į jo kambarį, nes niekas čia nevertina jos griežimo taip kaip jis“ (290). Gebėjimas suprasti kalbą ir muziką išlieka nepažeisti, tačiau tai išryškina tragišką jo padėtį: nepaisant nepakitusio proto, jo vabališkas fizinis pavidalas sukuria neįveikiamą barjerą. Jis nebepriklauso žmonių bendruomenei, taip pat neturi galimybės prisijungti prie vabalų – visų pirma to neleistų jo dydis, bet svarbiau – tai nebūtų priimtina jo žmogiškai sielai.

3.4. Kitų metamorfozės

Nors fizinė metamorfozė neįvyksta kitiems šeimos nariams, tačiau pasakojimo eigoje pasirodo vis labiau stiprėjančios nežmoniškos ir net gyvuliškos šeimos narių savybės. Prieš metamorfozę vertinamas ir mylimas, Gregoras yra greitai atskiriamas ir netenka žmogaus bei šeimos nario statuso, kai fiziškai tampa vabalu. Šioje dalyje taip pat galima išskirti Gregoro seserį Grėtę nuo tėvų. Iš pradžių ji rūpinosi broliu itin skrupulingai ir atidžiai, ji stebėdavo koks maistas yra jam priimtinesnis, kiek daug jo suvalgė, valė jo kambarį. Sesuo kitų akyse ištis darė didelį darbą, kurio niekas kitas nenorėjo priimti. Iki tol aplinkiniai ją laikė „nieko doro nenusitveriančia mergiškia“ (274), o dabar dažnai girdavo. Tokie poelgiai buvo teigiamos jos metamorfozės požymiai, ji subrendo ir prisiėmė atsakomybę: „Ligi šiol Grėtė išmanė vien gražiai rengtis, ilgai miegoti, padėti namuose ir nekaltai pramogauti“ (272), tačiau dabar ji net keldavosi anksčiau už tėvą, kuris „<...> šeštą valandą jau turėdavo būti tarnyboj“ (269) tam, kad niekieno nematoma atneštų Gregorui maisto. Tačiau nors ir prisiėmusi papildomų atsakomybių, Grėtė jau nuo pirmos dienos nužmogino Gregorą: ji šlykštėjosi dubeniu, iš kurio jis gėrė pieną, ir nelietė jo plikomis rankomis, o vėliau maistą atnešdavo ant

laikraščio, ne lėkštėje. Taip pat „<...> padėjo vandens su dubeniu, matyt, visam laikui skirtu Gregorui“ (268), taip ne tik nužemindama jį iki gyvulio lygmens, bet taip pat ir galutinai atskirdama nuo šeimos. Vėliau jos geranoriškumas labiau menko: sesuo „<...> skubiai įstumdavo koja kokio valgio“ (285), o kambarį tvarkė taip atmestinais, kad „to ir tvarkymu nelabai galėjai pavadinti“ (285).

Tėvų požiūris į Gregorą taip pat vis labiau menko. Nors motina kalbėdavo apie jį kaip apie ligonį, bet visgi savo sūnų, ir taip pat teiraudavosi Grėtės „<...> galbūt ji pastebėjusi, kad brolis bent kiek taisosi“ (274). Ji turėjo vilties, kad sūnaus metamorfozė buvo tik laikinas nesusipratimas, nenorėjo iškraustyti jo kambario ir sakė, kad geriau jau nieko nekeisti, nes jis vis tiek sugrįš (276). Taip pat vienintelė motina gynė Gregorą, kai tėvas vos jo neužmušė mėtydamas į jį obuolius. Motina vadino Gregorą vardu, iki galo jo nenužmogindama, kaip pavyzdžiui darė tarnaitė. Tačiau tėvo požiūris į naująjį sūnaus būvį iš karto buvo nežmogiškas: „<...> atkakliai varė jį šnypšdamas kaip koks laukinis“ (264) ir tai gąsdino net patį Gregorą: „<...> už nugaros girdėjo jau visai nebe tėvo balsą“ (265). Su sūnumi jis nevartoja žmonių kalbos, laiko jį butą norinčiu užgrobti parazitą. Tėvas vienu momentu „<...> atsipeikėjo ir susivokė, kad Gregoras, nors ir toks baisus, vis dėlto jų šeimos narys, su kuriuo nevalia elgtis kaip su priešu, reikia vardan šeimos pareigos įveikti pasibjaurėjimą ir kęsti, kęsti“ (282), tačiau požiūris į Gregorą kaip į gyvulį vėl sugrįžo ir galiausiai jis sutiko su seserimi, kuri galutinai išsižada brolio: „Aš nenoriu prie šito pabaisos minėti brolio vardo ir pasakysiu tiek: mes turime juo atsikratyti“ (292).

Galų gale visą šeimą susitinka viename požiūrio į Gregorą taške: „<...> tas pabaisa neduoda mums ramybės“ ir „<...> gyventi su žmonėmis tokiu padarui neįmanoma“ (293). Kuomet Gregoras mirė ir tarnaitė pranešė apie tai namiškiams, tėvas tarė: „<...> galim dėkoti Dievui“ (295), lyg nelaimė pagaliau būtų juos paleidusi. Gregoro metamorfozė šeimai iš karto reiškė sūnaus netektį, o galų gale atnešė palengvėjimą, kad pavyko atsikratyti ir tuo, kas iš jo buvo likę. Be jokios ritualinės ceremonijos ar atsisveikinimo Gregoro kūną iš buto išgabeno tarnaitė.

4. Leenos Krohn „Tainaronas“

4.1. Kūniška laiškų autorės metamorfozė

Šioje analizės dalyje norima pažymėti, kad Krohn laiškų autorė bus įvardyta kaip moteriškos lyties veikėja. Ši detalė pačiame tekste nėra išskirta, tačiau daugelyje interviu Krohn nei paneigė, nei atsisakė moteriškos lyties priskyrimo, kai tai buvo minima klausimuose (Thornton, 2021).

Visoje knygoje laiškų autorė stebisi Tainarono miestu ir jo gyventojais, tačiau lyg nauja patirtimi. Nors kūno metamorfozė nėra įvardijama, tačiau tai, kaip autorė aprašo aplinką ir situacijas, kuriose atsiduria, rodo fizinį pokytį. Jau pačioje pradžioje ji rašo pastebėjusi objektų dydžių skirtumą Tainarone ir ten, iš kur atvyko. Kalbėdama apie gėles ji sako: „<...> jos yra kažkokie hibridai, antgamtiškai didelės“ (<...> *ne ovat jonkinlaisia hybridejä, yliluonnollisen suuria*) (4). Ji įvardija, jog kai kurie augalai yra žmogaus aukščio, jų žiedai prilygsta žmogaus veidui, o į kai kuriuos galima net įlipti (4). Ji pasakoja, kad į gėles galima žiūrėti „veidas į veidą“ (*kasvoista kasvoinhin*) (4) ir, kad įmanoma įžiūrėti mikroskopines detales, tokias kaip nektaro pėdsakai (*mesiviittojen hieroglyfit*) (4), kurie žmogaus akiai įprastai nematomi, bet matomi vabzdžiams. Tai rodo, kad laiškų rašytoja fiziškai sumažėjo, tačiau dalykus vis dar vertina iš jai įprasto žmogiško savo kūno dydžio požiūrio. Vieną iš gėlių autorė aprašo lyg „kambario dydžio“ (*huoneen suuruisen*) (6), kuriame įstringa neatpažintas vabalas, o jos gidas Ūsuotis (*Jäärä*), išgelbėjęs nelaimingąjį, jam sako, kad „niekada negalima pasitikėti gėle“ (*Älkää luottako kukkiin*) (6). Taip pat susidūrusi su plėšriu vabzdžiu – skruzdžių liūtu (*Muurahaiskorennot*) (34) – ji sugebėjo išvengti mirties ir netapo jo auka. Šios situacijos rodo, kad pavojai, kurie tyko Tainarono mieste, yra absoliučiai kitokie nei žmonių pasaulyje, ir kad laiškų autorės kūniškas dydis turi būti pasikeitęs, kitu atveju tokios situacijos jai nebūtų pavojingos.

Kad laiškų rašytojos kūnas yra pasikeitęs, rodo ne tik dydis, bet ir nauji jos gebėjimai. Toje pačioje situacijoje su skruzdžių liūtu jis sako: „Tą akimirką, manau, padariau labai keistą ir net antgamtišką šuolį“ (*Sillä hetkellä luulen tehneeni hyvin kummallisen ja voimiini nähden jopa yliluonnollisen hypyn*) (34). Ji pati stebisi tuo, ką jos kūnas sugebėjo padaryti, o tai rodo, kad ji nėra pilnai jo pažinusi ir ištyrinėjusi, bet pripažįsta kūno naujoves. Po šuolio ji apžiūri savo „nagus ir odą ant rankų išorinės pusės“ (*kynsiäni ja kädenselkämäyksieni ihoa läheltä*) (34) ir neįvardija juose jokio pokyčio, pavyzdžiui, vabališkų dalių, kai tai daro kalbėdama apie kitus gyventojus. Tačiau viename laiške ji rašo: „Retai žiūriu į veidrodį, bet ten visada yra kažkas, kas žvelgia į mane. Mano nosies galiukas nusidažo mėlynai, lyg adata išgraviruota linija atsiranda lupų kraštuose“ (*Minä katson harvoin peiliin, mutta aina siellä on joku, joka antaa minulle silmät. Ja nenänjuuri sinertää, jokin viiva on piirretty suupieleen kuin kuivaneulan uurros*) (31).

Laiškų autorė pasako, kad žiūri į save veidrodyje, tačiau neįvardija atspindžio kaip savęs, laiko jį „kažkuo kitu“. Tai pasakydama ji patvirtina savo metamorfozė kūno, bet ne sielos lygmenyje.

4.2. Vidinė metamorfozė: vabzdžiška siela ir žmogiški jos likučiai

Savo laiškuose autorė pasakoja tai, kaip skirtingai nuo jos atrodo kiti miesto gyventojai. Ji aiškiai supranta, kad jie yra vabalai, daugumą jų vadina entomologiniais pavadinimais. Tačiau miesto gyventojų išvaizda jai kelia jausmus, kurie kyla iš jos nepriklausymo Tainarono visuomenei, t.y. iš žmogiškosios jos sielos:

<...> kartais išsigąstu, kai minioje pamatau kūgį primenantį veidą iš kurio kyšo antenos, elastingos kaip blakstienos, arba kai kavinėje prie mano staliuko priartėja padavėjas, kurio burna atsikišusi kaip laumžirgio siurbtukas.

<...> joskus kavahdan, kun väkijoukon uumenista vastaani huojuvat kuonomaiset kasvot, joiden yllä hapuilevat tuntosarvet notkeina kuin ruoska, tai kun kahvilassa pöytääni lähestyy tarjoilija, jonka suuosat työntyvät esiin kuin milläkin korennon toukalla. (8)

Aprašydama gyventojų išskirtinius bruožus, ji parodo, jog mato skirtumą tarp savęs ir jų. Vienas iš Tainarono gyventojų mojavos „visomis savo kojomis“ (*kaikkia sääriään*) (5), o toks aprašymas rodo, kad jų buvo daugiau nei dvi, taip pat vėliau rašo, jog matė tik „užpakalines jo galūnes“ (*takaraajat*) (5) kurias kalba priskiria gyvūnams, bet ne žmonėms, kurių užpakalinės galūnės vadinamos kojomis. Rašytoja taip pat dažnai vartoja tokius žodžius kaip „būtybė“ (*olento*), „jų rūšis“ (*heikäläisiä varten*), o atviruke pavaizduotą žmogaus skulptūrą pavadina žmonija lyg tai būtų kita rūšis: „<...> šio jaunuolio veidas labiausiai priminė žmonijos veidą“ (<...> *tuon nuorukaisen kasvojen kaltaisina muistaisin mieluiten ihmiskasvot*) (25).

Laiškų autorė taip pat supranta savo kaip žmogaus skirtumą nuo kitų Tainarono gyventojų, tačiau ne vien tik dėl vabališkos išvaizdos, bet ir dėl kultūrinių bei socialinių skirtumų. Viename laiške save ji vadina „užsieniete“ (*Ulkomaalaisena*) (26). Pasakodama apie tai, kaip Tainarono gyventojai leidžia laisvalaikį, ji pabrėžia: „<...> leidžia ji mums neabejotinai svetimu būdu“ (<...> *kuluttavat aikaansa tavalla, joka meille on kieltämättä outo*) (5). Save ir laiškų gavėją ji taip pat išskiria ne kartą, pavyzdžiui, kalbėdama apie vabzdžių akis ir jų išsidėstymą: „<...> jie mato aplinką, tam tikra prasme, kitaip nei mes“ (<...> *he näkevät ympäristönsä jossain määrin toisin kuin me*) (17). Matydama tokią skirtį nuo visų likusių Tainarono gyventojų, ji rodo žmogišką savęs suvokimą.

Autorė taip pat jaučia, kad vabzdžių paskirtis – apdulkinti ir kokie yra gėlių poreikiai: „<...> jaučiau jų valią ir troškulį, jaučiau, kad tai, kas juose matoma, visa puošmena, tėra sėklos indas“ (<...> *minä tunsin niiden tahdon ja janon, tunsin että se, mikä niistä näkyi, kaikki koreus, oli vain*

siemenen astinlautaa) (5). Tačiau jai tai nebuvo priimtina: „<...> mes buvome viešojoje vietoje, ir aš atitraukiau akis nuo tokio nepadorumo“ (<...> *me olimme julkisella paikalla, ja minä käänsin katseeni pois elostelijasta*) (5). Gėda, kurią jaučia rašytoja, yra žmogiška, ypač apvaisinimo ir apsvaigimo viešose vietose situacijose.

Vabzdžiai taip pat regi ją kaip svetimą. Kuomet laiškų autorė negali lengvai žiūrėti kaip vabzdžiai ir gėlės mėgaujasi apdulkinimo procesu ir pati atsisako jame dalyvauti, jos gidas Ūsuotis pavadina ją puritone (5). Toks požiūris rodo, kad jis mato skirtumą tarp savęs ir autorės – tai, kas jam ir jo bendrijai yra normalu ir įprasta, jai yra keista, ir ji supranta esanti kitokia. Vėliau Ūsuotis, pasakodamas apie Tainarono miestą ir jo taisykles, sako: „Apie Tainaroną tu vis dar žinai labai mažai <...>. Mes taip pat turime savo įstatymus, bet jie yra kitokie nei jūsų“ (Sinä tiedät vielä kovin vähän Tainaronista <...>. Meilläkin on lakimme, ne vain ovat erilaiset kuin teillä) (49). Skirtis, kurią suvokia tiek pati laiškų autorė, tiek vabzdžiai, rodo, kad metamorfozė pilnai nepaveikė jos sielos, nes tai, kas liko, buvo skirtinga nuo kitų gyventojų – vabzdžių.

Visuose laiškuose autorė išmoksta ką nors naujo apie tai, kaip veikia Tainarono miestas. Didžiausia skirtumą laiškų autorė randa pačiame biologiniame metamorfozės procese: „<...> man jis yra keistas iki kaulų smegenų, kad net galvodama apie tai jaučiuosi nejaukiai“ (<...> *minulle ainakin se on niin ytimiäni myöten outo, että sen ajattelemisenkin tekee oloni epä mukavaksi*) (17). Ji supranta, kad vabzdžiams metamorfozė yra natūralus gyvenimo procesas, tačiau iš pradžių negalvoja, jog jai pačiai taip gali nutikti ar jau nutiko. Ji kalba apie tai, kad žmonės irgi keičiasi, tačiau neįvardina to metamorfoze: „Mes taip pat keičiamės, tačiau palaipsniui“ (*Mekin muutumme, mutta vähä vähältä*) (17). Ji stebisi tuo, kad užsidarę savo kokonuose, vabzdžiai įgauna naują formą „visiškai ir iki galo“ (*perusteellisesti sekä kokoaan*) (17) ir, kad jai „tai liekā paslaptimi, koks ryšys yra tarp dviejų paeiliui einančių gyvenimų“ (*Minulle on jäänyt arvoitukseksi, mikä oikeastaan on yhteys kahden peräkkäisen elämän välillä*) (17).

Tačiau paskutiniame laiške ji aprašo, kad ją veikia jėgos, kurių ji negali sukontroliuoti, ir ji elgiasi visai kaip vabzdys, besiruošiantis transformacijai. Savo kambaryje ji nusilipdė kokoną ir rašo: „Kai žvilgteliu pro vienintelę angą, kurią, jei prireiks, uždarysiu iš vidaus, mane apima nenugalimas mieguistumas“ (*Kun tirkistän sen ainoasta aukosta, jonka tarpeen vaatiessa tulen sulkemaan sisäلتä käsini, minut valtaa vastustamaton uneliaisuus*) (66). Laiškų autorės negąsdina plūstantys jausmai ir naujas elgesys – tai rodo, jog ji ima suprasti savo metamorfozės neišvengiamumą:

Vis daugiau ir daugiau atsiranda tų, kurie nugrimsta į žiemos miegą, kai kurie iš jų – kaip Ūsuotis ir galiausiai aš – būsime nugrimzdę kiek ilgiau. Aš kalbu apie miegą, bet tai bus daugiau pokytis, nei poilsis.

Yhä useammat vetäytyvät talvilevolle, muutammat – kuten Jäärä ja ehkä ennen pitkää minä itsekin – ovat poissa paljon kauemmin. Puhuin nukkumisesta äsken, mutta emmehän pelkästään tule lepäämään vaan muuttumaan (66).

Ji taip pat nekalba, kad užsidarymas kokone bus mirtis, taigi suvokia, kad vyks natūralus metamorfozės procesas ir sako: „<...> kai ateis pavasaris, o jis ateis greitai <...> aš nubusiu“ (<...> *sitten kun on kevät, ja se koittaa pian <...> minä nousen*) (66). Ji neišvyko iš Tainarono, kuris artėjant žiemai „atrodė kaip miręs“ (<...> *kaupunki vaikuttaa jo nyt kuolleelta*) (66), bet liko jame ir pavadino savo namais: „Kaip ilgai tuomet aš ieškojau namų. <...> Visą tai dabar yra praeityje. Kambaryje, kuriame gyvenu, aš turiu viską ko man reikia, ir dar daugiau“ (*Miten kauan sain etsiä kotia silloin ennen. <...> Nyt se kaikki on mennyttä aikaa. Huoneessa, jossa nyt asun, minulla on taas kaikki mitä tarvitsen ja vielä enemmän*) (66). Ji nebesijaučia atvykėle, užsieniete ir ruošiasi pereiti biologinę metamorfozę – vieną iš išskirtiniausių vabzdžiui savybių.

4.3. Komunikacija ir bendrumas

Paskutinis laiškas taip pat yra pirmasis kartas, kai laiškų rašytoja save priskiria bendrijai su Ūsuočiu, t.y. vabzdžiams, o nebe žmonėms, kaip iki šiol darė įvardindama save ir laiškų gavėją. Tačiau Ūsuotis jau kiek anksčiau priskyrė ją savo bendruomenei: kai jie kartu užlipa į bokštą, iš kurio matosi visas Tainarono miestas, Ūsuotis jai sako: „Tai yra viskas ką aš turiu <...>. Tu taip pat“ (*Täällä on kaikki, mitä minulla on <...>. Sinäkin*) (51). Toks jo teiginys rodo, kad jis mano jog pasirinkimo sugrįžti, iš kur atvykusi, ji neturės ir kad jo pasaulis dabar yra ir jos pasaulis, tik ji to dar nesuvokia. Autorė savo atsiradimą vabzdžių mieste įvardija kaip savanorišką kelionę. Ji sako, jog atplaukė laivu: „<...> pamačiau tą patį baltą laivą, kuris atplukdė mane į Tainaroną“ (<...> *näin saman valkean laivan, joka kerran toi minut Tainaroniin*) (47). Iš pradžių ji taip pat mano, kad kiti žmonės gali patekti į šį miestą: „Man malonu įsivaizduoti, kad vieną dieną tave čia atsivesiu, po usnimis“ (*Minulle tuottaa mielihyvää kuvitella, että kerran veisin sinut sinne ohdakkeitten alle*) (4) lyg į bet kokį pasaulio miestą. Tačiau ji negali grįžti ten, iš kur atvykusi, nes: „<...> nei vienas laivas nepaliks uosto iki pavasario“ (<...> *eikä satamasta irtoa ennen kevättä enää yksikään laiva*) (65), nors jos žmogiškos sielos dalis to norėtų: „Tie tainaroniečiai! Manau, kad niekada neišmoksiu jų suprasti. Aš pavargau nuo savo ilgos viešnagės, taip, aš tikrai pavargau“ (*Nämä tainaronilaiset! En kai koskaan opi*

ymmärtämään heitä. Alan väsyä pitkään vierailuuni, niin, nyt minä väsyn) (64). Kreipdamasi į laiškų gavėją ji taip pat sako:

Jeigu taip atsitiktų, kad ant mano durų kilimėlio atsirastų laiškas, aš žinau ką tu pasakytum. Tu rašytum: „Kodėl tu neišvyksti? <...> Ir aš pripažįstu, kad esu girdėjusi tuos žodžius ankščiau; aš pati klausiau savęs to paties.

Jos nyt vielä kävisi niin, että eteismatolleni putoaisi kirje, tiedän, mitä siinä lukisi. Sinä kirjoittaisit: – Miksi et matkusta pois? <...> “Ja myönnän, että olen kuullut ennenkin ne sanat, olen itse kysynyt niin itseltäni (61).

Rašytojos žmogiška siela reiškiasi per norą sugrįžti ten, iš kur atvyko, tačiau ji sau negali aiškiai įvardinti motyvų, o tai rodo, jog vabzdžių mieste, net jei ir sako, kad neranda savo vietos, vis dėlto gali gyventi, ir pakankamai pritapo, įgijusi vabališkų savybių. Laiškų autorė taip pat nepamena, kodėl ji atvyko į šią vietą (47), bet sako: „Aš turėjau priežasčių atvykti į Tainaroną; esu įsitikinusi, kad tai buvo svarbios priežastys, bet, nepaisant viso to, aš jas užmiršau“ (*Minulla oli syyni tulla Tainaroniin, varmasti ne olivat painavia syitä, mutta olen unohtanut silti, mitkä ne olivat*) (61). Toks užmiršimas ir yra jos vabališkos sielos atsvara žmogiškai ir priklausymas Tainarono bendruomenei požymis.

Svarbiausiu priklausymo bendruomenei požymiu vis dėlto galima vadinti gebėjimą kalbėti ir suprasti vabzdžių kalbą. Laiškų autorė jau nuo pirmojo laiško bendrauja Ūsuočiu, kuris neabejotinai yra vabalas – autorė nekartą pamini tai, kad jis turi daugiau nei vieną porą kojų, kad turi ilgas priekines galūnes (50) ir, svarbiausia, kad jis taip pat ruošiasi biologinei metamorfozei. Kalbėdama apie jonvabalius (*tulikärpäsit*) ji sako, kad šie greičiausiai nekalba nei viena iš miesto oficialių kalbų (10), o tai rodo du dalykus: Tainaronas panašus į žmonių pasaulį, kuriame gali egzistuoti daug kalbų, ir kad laiškų autorė geba kalbėti bent viena iš jų, nes susikalba ne tik su Ūsuočiu, bet ir su kitais vabzdžiais. Nebūdama viena iš jų, ji paprasčiausiai nesugebėtų to padaryti. Taip pat tarp autorės ir vabzdžių vyksta ne tik žodinis vienas kito supratimas, bet ir veido išraiškų: „<...> Ūsuotis pažvelgė į mano veidą ir ėmė šypsotis; tai mane dar labiau supykde“ (<...> *Jäärä kurkisti kasvojani ja alko i hymyllä; se suututti minua entistä enemmän*) (5). Tokia neverbalinė komunikacija taip pat reiškia autorės pokytį.

Autorė taip pat nebeturi kontakto su žmonių pasauliu. Ji rašo laiškus, tačiau atsakymo negauna. Ji galvoja apie tai: „Aš svarstau, kokios yra priežastys to, kad tu neatrašai, o jų gali būti daugybė. Ar tu numirei? Ar persikraustei?“ (*Mietin syitä, miksi et vastaa, ja niitä on monta. Oletko kuollut? Oletko muuttanut?*) (18). Tačiau priežastys gali būti jau ankščiau aptarti dalykai: pirmiausia, pasikeitus jos dydžiui, autorei nebūtų įmanoma rašyti žmogui įprasto dydžio laiškus, ir taip pat ji galėjo

prarasti gebėjimą komunikuoti, taip pat ir rašyti, žmonių kalba, o tai lemia jos priklausymą vabzdžiams ir atskirtį nuo žmonių.

4.4. Kitų metamorfozės

Laiškų autorė mato ir įvardija Ūsuotį kaip vabzdį, tačiau tam tikros jo savybės ir žinios gali rodyti jo metamorfozę, panašią į laiškų autorės. Pažindindamas ją su Tainarono miestu, jis ne kartą kalba apie dalykus, kurių nėra vabzdžių pasaulyje. Pavyzdžiui, kai jie abu lankosi parduotuvėje, kurioje parduodamos išskirtinės dėžutės, laiškų autorė teiraujasi, ar tai urnos skirtos pelenams. Ūsuotis jai atsako: „Pelenams? Ne, čia nėra krematoriumo“ (*Tuhkako? Ei, ei täällä ole krematoriota*) (22). Tačiau jei vabzdžių pasaulyje nėra krematoriumo, kyla klausimas, iš kur Ūsuotis, būdamas vabzdys, gali žinoti apie dalyką iš žmonių pasaulio. Jis taip pat nekartą atskiria „savo“ pasaulį nuo laiškų rašytojos, o tai taip pat rodo, kad jis žino apie „jos“ pasaulio egzistavimą.

Vėlesniuose laiškuose dažnai paminimas biologinis metamorfozės procesas, kurį patiria kiti miesto gyventojai. Kalbėdama apie šį virsmą, kurio pati sakiusi nesupranta, ji vis dėlto pamini, kad individas pakeičia tik savo fizinį pavidalą, bet jo siela lieka ta pati:

Čia gali susidurti su nepažįstamu, kuris kreipiasi į tave kaip į seną bičiulį ir ima prisiminti kokį nors neįtikėtiną nuotykį, kurį pasirodo kartu patyrėte. Ir kai tu paklausi: „kada?“, jis nusijuokia ir atsako: „kai aš buvau kažkas kitas“.

Täällä voit törmätä tuntemattomaan, ja hän tulee luoksesi kuin vanha tuttava ja alkaa muistella jotain taannoista hupaista sattumaa, jonka muka olette yhdessä kokeneet. Kun kysyt: – Milloin? hän nauraa ja vastaa: – Silloin kun olin toinen (17).

Prisiminimai, kurie lieka ir po metamorfozės, rodo, kad šis procesas nėra absoliutus, kad kai kurie dalykai yra nekintantys.

5. Išvados

Atlikus analizę, siekiant išsiaiškinti kaip metamorfozė pasireiškia Franco Kafkos ir Leenos Krohn kūrinuose, galima daryti išvadą, kad metamorfozė yra painus ir įvairialypis pokytis. Jis atskleidžia skirtį tarp kūno ir sielos bei parodo, jog individas gali būti dualus. Pasirinktu būdu išanalizavus individualius pokyčius, matoma, kad metamorfozė neabejotinai veikia kūną ir sielą, ir

gali tai daryti bendrai arba atskirai, tuo pat metu arba ne, taip pat turėti teigiamą arba neigiamą poveikį ją patiriančiam individui bei jo aplinkai.

Gregoro Zamsos atveju metamorfozė kūno atžvilgiu yra pilna. Jis įgauna milžiniško vabalo kūną, tačiau turi juo naudotis nepakitusia žmogiška siela. Nors kai kurios jo joslės bando prisitaikyti prie vabališko kūno ir trumpam jį užvaldo, galutiniame rezultate skaitytojo akimis jis neabejotinai yra suvokiamas kaip žmogus. Šis individo kūno ir sielos nesutapimas sukuria neįveikiama atskirtį. Pilnas nepriklausymas nei vabalams, nei žmonėms nepalieka Gregorui kitos išeities, kaip tik numirti, o jo metamorfozė yra matoma iš neigiamos perspektyvos.

Leenos Krohn veikėja patiria kitokį pokytį. Ji neįvardija savo kūniškos metamorfozės, tačiau tai galima suprasti stebint jos santykį su aplinka. Pilnai kūniškai metamorfozei ji ruošiasi tik paskutinėje dalyje, priešingai nei Gregoras, su kurio metamorfoze susipažįstama jau pirmajame sakinyje. Tačiau jau nuo pat pradžių suprantama, kad laiškų rašytojos kūnas, ar bent jau jos dydis yra pakitęs, o tai leidžia jai palaipsniui kisti ir sielos lygmenyje. Taip pat kūno pokyčiai jos neatskyrė, bet priešingai – padėjo būti bendruomenės dalimi, kol galų gale ji pradėjo biologinę metamorfozę. Jos gyvenimas, priešingai nei Gregoro, nesibaigia, bet prasideda iš naujo, ir tai yra teigiamos metamorfozės pavyzdys.

Abiejuose kūrinuose matoma, kad metamorfozę patyrusiam kūnui, sielos metamorfozė taip pat vyksta, tačiau jų rezultatai yra skirtingi. Sielos metamorfozė yra ne tokia pastebima, vyksta lėčiau ir nebūtinai paraleliai su kūno metamorfoze, tačiau ji nulemia galutinį rezultatą – buvimą žmogumi arba vabzdžiu. Todėl galima teigti, kad metamorfozė yra galutinė tiek, kiek ji paveikia sielą, o ši - atitinka kūną.

Nors abu autoriai kalba apie pokytį iš žmogaus į vabzdį, galima aiškiai matyti, kaip skirtingai jie naudojami metamorfoze ir kokie skirtingi yra abiejų rezultatai. Tai gali būti viena iš priežasčių, kodėl nėra vieno tikslaus metamorfozės apibrėžimo, tinkančio visiems jos atvejams. Net iš pažiūros tokį patį pokytį vaizduojančios metamorfozės, pasirodo esančios skirtingos.

Sunkumą kelia ir tai, kad kai kurie pokyčiai gali būti neatpažįstami kaip metamorfozės, nes jie nėra taip tiksliai įvardyti arba neatitinka tam tikrų išsikeltų reikalavimų. Taip atsitinka kūrinuose randamoms kitų veikėjų transformacijomis, kurios, pavyzdžiui, Gregoro šeimos atveju vyksta tik sielos lygmenyje. Tokiu atveju galima daryti prielaidą, kad metamorfozė gali apimti ne tik kūno ir sielos kartu, bet ir kiekvieno jų atskirai pokyčius. Kylant klausimams, ar net menkiausias pokytis

galėtų būti laikomas metamorfozė, galima juos neigti - tam prieštarautų teorijoje įvardytas aspektas, kad metamorfozė literatūroje visada atpažįstama kaip neįprastas, antgamtiškas reiškinys.

Atsispyrus nuo šio, kai kuriose šaltiniuose ir analizėse nurodyto reikalavimo, gali kilti tolimesnės diskusijos. Gregoro šeimos narių sužvėrėjimas, nėra tiesioginis nenatūralus ar antgamtinių galių sukeltas reiškinys – tai veikiau paties Gregoro metamorfozės šalutinis padarinys. Tačiau tokie žmonių sielos pokyčiai vis tiek yra laikomi metamorfozėmis. Kai kurių pokyčių, kai kintama iš žmogaus į kažką kitą, apibrėžimui kelia sunkumų tai, kad pirmiausia sunku nubrėžti ribą tarp to, kas yra žmogus ir kas jau nebėra, ypač kalbant apie sielos ribas. Tačiau tai lieka užduotis tolimesnėms analizėms, kurios, tikėtina, gilins ir plės metamorfozės supratimą bei šio mįslingo reiškinio veikimo principus ir padarinius.

Šaltiniai

1. Kafka, F. (1915). Metamorfozė. *Procesas. Novelės*. (pp. 249–299). Vert. Četrasukas, T. (2023). Vilnius: Baltos lankos.
2. Krohn, L. (2012). Tainaron. Postia toisesta kaupungista. Helsinki: Teos.
3. Publius, O. N. (8). Metamorfozės. Vert. Dambrauskas, A. (1990). Vilnius: Vaga.

Literatūra

1. Bynum, C. W. (1998). Metamorphosis, or Gerald and the Werewolf. *Speculum*, 73(4), 987–1013.
2. Feldherr, A. (2010). Playing Gods: Ovid's Metamorphoses and the Politics of Fiction. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
3. Frampton, S. A. (2022). Rhetorics of becoming: Between metamorphosis and metaphor. *New Literary History*, 53(2), 183–196. doi:10.1353/nlh.2022.0008
4. Galinsky, K. (1975). Ovid's metamorphoses: An introduction to the basic aspects. Berkeley: Univ. of California P.
5. Gallagher, D. (2009). Metamorphosis: Transformations of the body and the influence of Ovid's metamorphoses on Germanic literature of the nineteenth and Twentieth Centuries. Amsterdam: Rodopi.
6. Gymnich, M., & Costa, A. S. (2006). Of humans, Pigs, fish and apes: The literary motif of human-animal metamorphosis and its multiple functions in contemporary fiction. *L'Esprit Créateur*, 46(2), 68–88. doi:10.1353/esp.2006.0022
7. Hardie, P. R. (2008). The Cambridge companion to Ovid. Cambridge: Cambridge Univ. Press.
8. Leopardi, E. (2021). The Morbid Subject: A New Morphology for Analysis of the Phenomenon of Metamorphosis in Literature. Ph.D. in Comparative Literature.
9. Mikkonen, K. (1996). Theories of Metamorphosis: From Metatope to Textual Revision. *Style*, 30(2), 309–340.
10. Massey, I. (1976). The Gaping Pig: Literature and Metamorphosis. Berkeley: University of California Press.
11. Nestingen, A. (2004). Timely Subjects: Leena Krohn Between Universal and Particular. *Scandinavian Studies*, 76(2), 233–256.
12. Perutelli, A. (2018). Remembrance of forms lost*. *Proteus*, 23–32.
13. Sokel, W. H. (1956). Kafka's "Metamorphosis": Rebellion and Punishment. *Monatshefte*, 48(4), 203–214.

14. Steinhauer, H. (1983). Franz Kafka: A World Built on a Lie. *The Antioch Review*, 41(4), 390–408.
15. Thornton, J. (2021). Interview with Leena Krohn (Tainaron: Mail from another city). *Fantasy-hive*. <https://shorturl.at/ZhTYo>
16. Warner, M. (2004). *Fantastic metamorphoses, other worlds: Ways of telling the self*. Oxford: Oxford Univ. Press.
17. Waelti-Walters, J. (1982). Autonomy and Metamorphosis. *Romanic Review*, Vol. 72, pp. 505–514.

Yhteenveto

Metamorfoosi Franz Kafkan teoksessa ”Metamorfoosi” ja Leena Krohnin teoksessa ”Tainaron”.

Tämän kandidaatin tutkielman tavoitteena on analysoida, miten metamorfoosi ilmenee kahdessa eri kirjallisessa teoksessa. Metamorfoosia analysoidaan kirjallisuuden ilmiönä, joka käsittää fyysiset ja henkiset muodonmuutokset. Ovidiuksen runoon ”Metamorfoosit” ja muihin tieteellisiin teoksiin tukeutuen metamorfoosin teemaa tarkastellaan teoriassa, minkä jälkeen analysoidaan kaksi teosta: Franz Kafkan ”Metamorfoosi” ja Leena Krohnin ”Tainaron”. Valinta metamorfoosin analysointiin johtui halusta ymmärtää, miksi tämä ilmiö on edelleen ajankohtainen jo vuosia, ja päästä lähemmäs sitä, mikä on tämä salaperäinen ilmiö, jota kukaan ei pysty täysin purkamaan.

Ensin analysoidaan Gregor Samsan tapaus. Tarinasta etsitään esimerkkejä, jotka havainnollistaisivat Gregorin ruumiin ja sielun inhimillistä tai ötökkäistä luonnetta. Myöhemmin samanlainen lähestymistapa otetaan käyttöön kirjeen kirjoittajan kohdalla. Tällä vertailevalla menetelmällä pyritään selvittämään ihmisestä hyönteiseksi muuttumisen eri puolia.

Analyysi paljastaa Gregorin tapauksessa keskeneräisen metamorfoosin, joka on vastakohtana kirjeenkirjoittajan täydelliselle metamorfoosille. Gregor Samsa saa valtavan hyönteisruumiin mutta säilyttää ihmissielunsa. Kirjeen kirjoittaja saa hyönteiselle tyypillisiä ominaisuuksia, ja vähitellen myös hänen sielunsa muuttuu, kunnes hän lopulta valmistautuu biologiseen metamorfoosiin. Gregorin muodonmuutos päättyy hänen kuolemaansa, ja kirjeenkirjoittajan elämä alkaa uudelleen. Se, onko metamorfoosi täydellinen vai ei, voidaan arvioida sen perusteella, onko ruumis yhdenmukainen sielun kanssa vai ovatko ne erillisiä ja tunnistamattomia.

Tämä tutkimus on merkittävä, sillä se selittää eri teoksissa esiintyviä metamorfoosin mekanismeja ihmisestä hyönteiseksi. Se osoittaa, kuinka monimutkainen ilmiö voi olla ja miksi on vaikea löytää yhtä yhteistä määritelmää - näennäisesti hyvin samankaltaiset metamorfoosit osoittautuvat täysin erilaisiksi.